

GHENDTSCHE TOESTANDEN

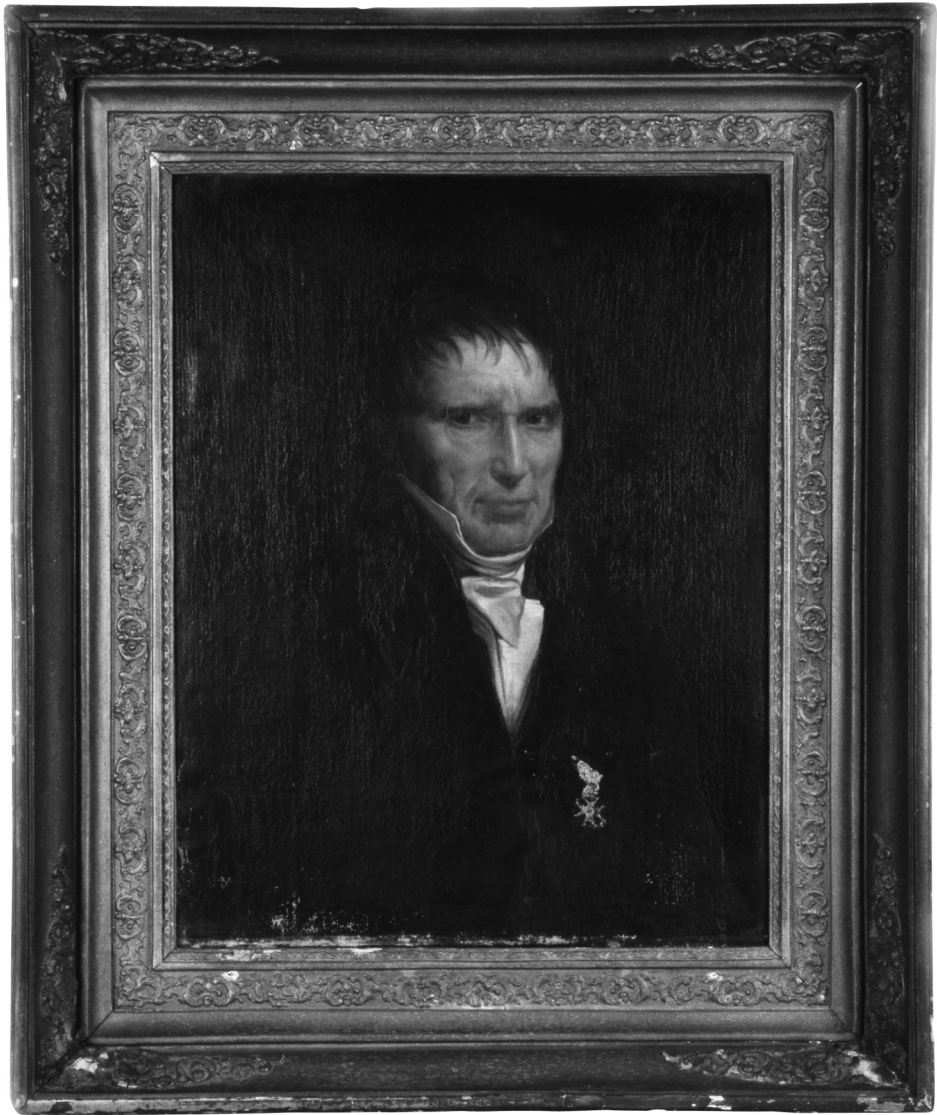
WIE WAS JACOB VAN CANEGHEM?

Jacob Van Caneghem (of Van Caeneghem) is bij de Gentenaars gekend omwille van de naar hem genoemde straat in de Seleskestwijk en het Blindenhuis aan de Coupure, dat dank zij hem gebouwd werd. Het is niet niets, maar daar houdt het zo ongeveer mee op.

Het populaire boekje *Historische Persoonsnamen der Straten van Gent* van stadsarchivaris Victor Fris (1922) beschrijft kort de weldaden van de man en vermeldt nog korter dat hij ‘door zijn vernuft en vlijt’ een aanzienlijk vermogen verwierf¹. Het is een bijna letterlijke vertaling van wat Jacobs tijdgenoot, de verzamelaar en architect P.J. Goetghebuer, over hem schreef: ‘Possesseur d’une immense fortune, qu’il devait tout entière à son genie et à son activité personnelle’².

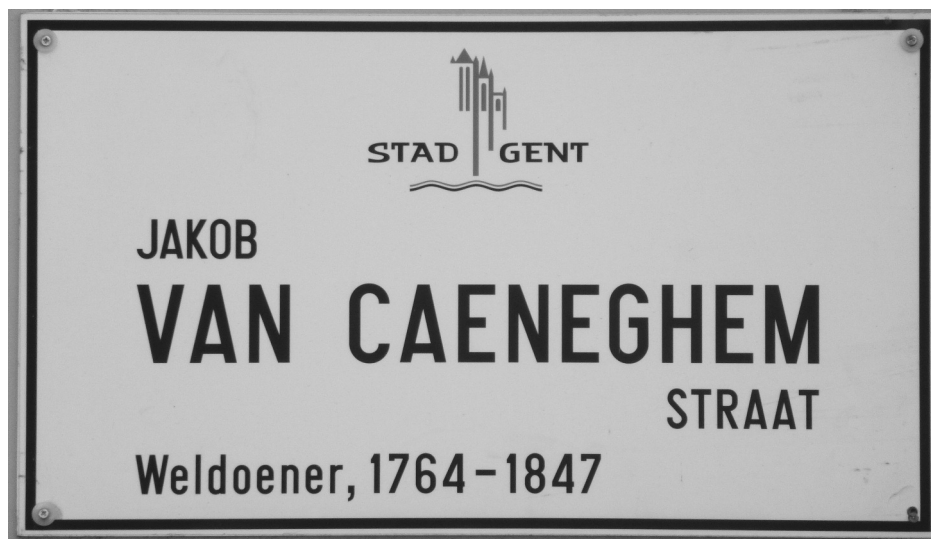
Maar wie was Jacob Van Caneghem eigenlijk en hoe verwierf hij zijn ‘immens’ fortuin? Ook diegenen die het (beter) zouden moeten weten, blijven het antwoord schuldig. Alles samen verscheen ooit slechts één artikel over zijn persoon. Dat was in het tijdschrift van de heemkundige kring Aalter en handelt vooral over de band tussen Van Caneghem en Bellem (nu gemeente Aalter), waar onze Gentenaar eveneens actief was³. Ook de, afgezien van een paar schoonheidsfoutjes, uitstekende beschrijving op het internet anno 2012 (Wikipedia, zoeken op Van Caneghem) is uit deze hoek afkomstig en geeft bijgevolg weinig Gentse informatie. Het schaarse wat verder nog in Gent over hem verscheen, bevat soms nog tegenstrijdige gegevens⁴.

Vooraleer verder te gaan, moet aangestipt worden dat er twee verschillende schrijfwijzen terug te vinden zijn voor de naam van Jacob, die meestal zijn tweede voornaam toevoegde aan de eerste. In de meeste bronnen wordt het gespeld als Jacob - Lieven (of Lievin) Van Caneghem, terwijl in de Gentse straatnaam de schrijfwijze Van Caeneghem gebruikt wordt. Maar in het gemeenteraadsbesluit van 1864 dat zijn naam toewees aan deze straat, staat hij als Caneghem aangeduid⁵. In die tijd bekommerde men zich nog niet om uniforme schrijfwijzen. Verder in deze kleine studie wordt de spelling Caneghem aangehouden⁶.

Afb. 1.

Portret vermoedelijk naar een gravure gemaakt en bekostigd volgens de wens van J.L. Van Caneghem door zijn legaat. Bewaard in het OCMW, opvolger van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen.

Afb. 5. De straatnaam anno 2012. Met de schrijfwijze Caeneghem.

Levensloop

Jacob-Lieven Van Caneghem werd op 30 januari 1764 geboren in de Sint-Pietersparochie, buiten de stadspoorten in Ledeberg, dat toen bij die parochie hoorde⁷. Volgens (zonder bronvermelding) gepubliceerde gegevens zou hij de zoon geweest zijn van een eenvoudige wever uit Gavere. De Aalterse onderzoeker Defruyt geeft echter aan dat hij de kleinzoon was van de griffier van Gavere⁸. Griffiers waren in die tijd rijke en invloedrijke lui. Was de familie zo 'laag gevallen' of klopt er iets niet?

Op 17 september 1789 huwde hij met de twintigjarige Maria Jozefa (of Marie Josephine) Verspeyen (1769-1840), nog geen drie weken na (!) de geboorte van hun enige kind Jeanne (°1.9.1789, +1861)⁹. Het koppel vestigde zich enkele jaren later in de Gentse Drabstraat. In deze prestigieuze straat verwierf Jacob - Lieven een grote eigendom en daar liet hij (vermoedelijk) het nog bestaande mooie en grote huis (11 traveeën: 11 vensters en deuren langs de straat) in neo-roccocostijl bouwen, heden nrs. 43, 45 en 47)¹⁰. Jacob overleed er op 29 juni 1847.

Voorwaar een uitzonderlijk geval. Als vijftwintigjarige (begin van de meerderjarigheid in die tijd), afkomstig uit het (zeker in die tijd) schamele Ledeberg, had Jacob zich dus op een vermoedelijk drastische manier zo ver weten op te werken!

Afb. 2.

Acht van de 11 traveeën van het huis, vermoedelijk door Van Caneghem gebouwd in de Drabstraat (nu nrs. 43 en 45). Daarbij moeten nog 3 traveeën gerekend worden van het afgesplitste huis nr. 47, waarvan het geveluitzicht enkel verschilt doordat het mansardedak vervangen werd door een extra verdieping. Van Caneghem woonde hier als eigenaar van 1795 tot aan zijn dood, ruim een halve eeuw later. De bouw van het huis wordt in die periode gedateerd, maar er werd geen bouwaanvraag gevonden.

Professionele activiteiten

Blijkbaar kon Jacob - Lieven het goed stellen met zijn schoonfamilie. Schoonvader Joseph was bierhandelaar, woonde aan de Predikherenlei en was rede-

lijk welgesteld. Jacob van zijn kant handelde vermoedelijk vooral, maar niet uitsluitend in textiel, samen met zijn schoonbroer Guillaume Verspeyen¹¹. Hoe dat alles aan het begin van zijn carrière precies in zijn werk ging, zal - zeker voor wat zich in de privésfeer afspeelde - wel altijd in het duister blijven, maar op professioneel gebied komen we toch wel iets te weten. In elk geval behoorde J. L. Van Caneghem al in 1795 tot de gefortuneerde Gentenaars. Bij de beruchte ‘emprunt forcée’ van 600 miljoen van dat jaar werd hij in de derde rijkste klasse ingedeeld (er waren er 16) en was hij zijn schoonvader al voorbij gestoken¹².

Omdat er in de schaars beschikbare literatuur heel wat verwarring blijkt te bestaan over de activiteiten van Jacob, consulteerden we de daartoe meest geschikte bronnen: de *Almanach du Département de l’Escaut, later de la province de la Flandre Orientale en Provincialen Almanak van Oost-Vlaanderen* en de ‘Wegwijzers van Gent’, die jaarlijks lijsten publiceerden van alle fabrieken van enige omvang en van alle grote handelaars.

Pas in 1810 wordt Jacob voor het eerst in de Wegwijzers vermeld als *négociant*. Hij was toen 46 jaar. Blijkbaar ging hij creatief om in dat beroep, want voordien al, in 1807, was hij in verdenking gesteld voor smokkel¹³. Zo zien we dat Lieven Bauwens niet de enige ondernemende Gentenaar was die zich in die tijd met dat soort zaakjes bezighield. In de Almanak van het Scheldedepartement van 1811 wordt de handel van hem en zijn collega’s zedig omschreven als in *productions étrangères*. Hij was toen ook actief als *négociant en draps* en in de *faubourg de Ledeberg* had hij een *filature de coton en construction*¹⁴. In de daarop volgende jaren bleek deze fabriek volgens de Almanak effectief in werking. Pas in 1816 vinden we hem terug in de talrijke bewaard gebleven lijsten van fabrikanten uit die tijd. Hij was toen eigenaar van een katoenfabriek waarin 90 arbeiders werkten¹⁵. In die jaren staat hij ook in de ‘Wegwijzers’ aangeduid als eigenaar van een *Filature de toiles de coton*, later omschreven als *Filature de coton - Ledeberg*. In de Almanak van de Provincie wordt de filature - spinderij in Ledeberg ieder jaar vermeld tot en met 1829. Waar precies zijn Ledebergse fabriek stond, kon niet achterhaald worden.

In dezelfde jaren en ook nog later staat Van Caneghem te boek als *Négociant en Productions étrangères - Negotiant in Vreemde Goederen*, telkens in de Drapstraat. In 1826 vinden we hem terug als *négociant-spéculateur* en als koopman in wollen lakens, enz. Van Caneghem was dus een welgestelde katoennijveraar en handelaar geworden. Hij was, zo te zien, pas in tweede instantie fabrikant. Jacob had hoe dan ook al een groot fortuin verzameld als handelaar, vooraleer hij een katoenspinnerij in Ledeberg opstartte. De locatie van die fabriek buiten de poorten, die ontmanteld waren, maar nog steeds als

tolpoorten gebruikt werden, buiten of aan de rand van het stadstolgebied is overigens eigenaardig en past misschien wel in de avontuurlijke stijl ‘op het randje’ van Jacob-Lieven¹⁶. De grote expansie van de industrie en bewoning buiten de poorten begon immers pas vanaf 1860 na het opheffen van het stedelijke tolsysteem (de stadsocctrooien).

Van Caneghem bleef minstens als geldschierter lange tijd actief in de spinnerij, maar dan in vlas: hij was een van de medestichters van de Société Linière La Lys, die een monsterachtige vlasspinnerij over de hele lengte van de huidige locatie Groene Vallei zou uitbouwen.

Grondeigenaar

Volgens een lijst van Gentse textielabrikanten - kopers van ‘nationale goederen’, (overwegend gronden vroeger behorend aan religieuze instellingen, zogenaamd zwart goed), verwierf Jacob Van Caneghem tussen 1798 en 1800 (voor het concordaat met de paus van 1801) niet minder dan 115 hectare ‘zwart goed’. Toen de verkoop van die genationaliseerde gronden in de Hollandse Tijd hervat werd, kocht Jacob er nog 61 hectare bij. Hij was daarmee een van de belangrijkste opkopers van ‘zwart goed’¹⁷. Naast ‘fabrikant’ en ‘negociant’ werd zijn beroep aangeduid als ‘grondeigenaar’. Hij zou door opeenvolgende aankopen effectief grootgrondbezitter worden en ongeveer 2373 hectare nalaten aan zijn dochter¹⁸. Voor onze streken was en is dat een ongewoon grote oppervlakte. Naast een kasteel dat hij in Bellem liet bouwen (nu Mariahove), kocht hij in Wingene (Wildenburg) nog het 16de-eeuwse kasteel Blauwhuis.

Politieke en andere functies

Jacob Van Caneghem bekleedde heel wat belangrijke functies. In de Franse Tijd was hij rechter - suppleant van de Handelsrechtbank (sinds 1802) en lid van de Algemene Raad van de Prefectuur (1800-1807)¹⁹. Zo zien we hem in 1805 samen met acht andere heren, onder wie Lieven Bauwens en grondeigenaar Lippens, onder het voorzitterschap van prefect Faipoult zetelen in de Conseil de Commerce et d’Agriculture²⁰. Maar als gevolg van de hoger vermelde smokkelaffaire kreeg hij de bons bij dat hoog gezelschap. Maar geen nood: nieuwe tijden, nieuwe meesters. In de Hollandse Tijd werd Jacob in 1816 meteen lid van de Gedeputeerde (Provinciale) Staten en hij hield dat uit tot in 1830. In dat revolutionaire jaar verving hij zelfs gedurende enkele dagen de gevluchte Hollander van Doorn als waarnemend gouverneur van Oost-Vlaanderen²¹.

Zijn ‘Belgische’ carrière bracht hem minder op de voorgrond, maar hij bleef politiek actief als kandidaat gemeenteraadslid voor Gent (28/10/1830) en kandidaat-lid voor de provincieraad (1836). Hij zetelde echter nooit. Van Caneghem was uiteraard ook lid van de Kamer van Koophandel van Gent²².

De man blijkt een overtuigd orangist te zijn geweest, ook na 1830. In zijn boekje ‘De historische persoonsnamen der straten van Gent’ schrijft Victor Fris: *Onder de regeering van koning Willem I der Nederlanden, die hem eene bijzondere achting toedroeg, werd hij lid van de Deputatie der Provinciale Staten van Oost-Vlaanderen en tot ridder van den Nederlandschen Leeuw geslagen*. Hij was in 1834 één van de kopers van vier peperdure paarden van de prins van Oranje die de Belgische regering openbaar verkocht. De paarden werden aan de prins gerestitueerd als blijken van trouw²³. Dat hij tot aan zijn dood orangist bleef, blijkt ook uit de inscripties op zijn grafmonument in Bellem, die zijn hoge Nederlandse onderscheiding en provinciaal mandaat vermelden.

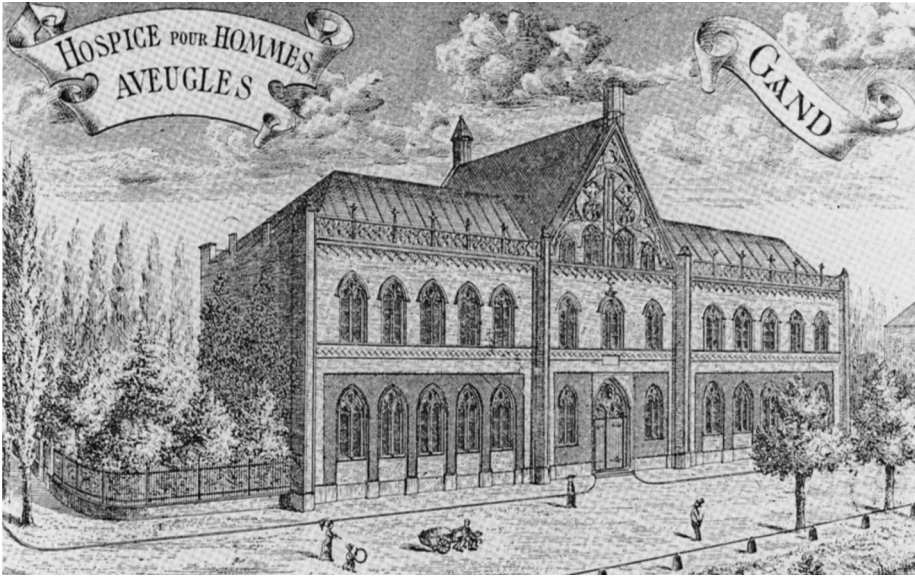
Weldoener in Gent en Bellem

Toen J.L. Van Caneghem in 1847 overleed, liet hij twee aanzienlijke legaten na. Vooreerst was er 100.000 frank (van toen!) weggelegd voor de Commissie der Burgerlijke Godshuizen in Gent (voorloper van het OCMW) om er een ‘gesticht’ (institut) voor behoeftige blinden op te richten. In Bellem liet hij geld na waarmee in 1863 het Hospice van Caneghem gebouwd werd (later nog een tijdje gemeentehuis) *om te dienen voor een eeuwige hospitaal* voor een achttal personen. Hij begiftigde het met een jaarlijkse rente van 1.400 frank’.

Blindenhuis aan de Coupure in Gent

Vroeger waren er veel meer blinden dan nu. Blindheid heeft vele oorzaken. Trachoom, een chronische ontsteking van het oogbindvlies (conjunctiva) met uiteindelijk blindheid tot gevolg, heden vrijwel enkel nog voortwoekerd in zeer arme tropische en subtropische streken, was in de 19de eeuw ook bij ons een plaag. De oorzakelijke bacterie *Chlamydia trachomatis* verwekt een relatief milde maar hardnekkige ontsteking die door slechte verzorging in onhygiënische levensomstandigheden dikwijls zwaar compliceert en evolueert tot blindheid. In de dichtbevolkte arme wijken van onze steden bleef de ziekte tot in de eerste helft van de vorige eeuw aanwezig.

Van Caneghem zou zelf op hoge leeftijd blind geworden zijn als gevolg van trachoom. Dat staat echter allesbehalve vast. Het verhinderde hem in elk geval niet een eigenhandig geschreven testament na te laten, gedateerd op 4 augustus

Afb. 3
Het blindenhuis aan de Coupure weergegeven op een 19de-eeuwse gravure (Stadsarchief Gent).

Afb. 4.
Detail van de inscriptie boven de ingang aan de Coupure met het sterfjaar (foto 2012).

tus 1842, vijf jaar voor zijn dood, waarin we het volgende lezen:

*'Les suivants sont ma dernière volonté. Je lègue aux hospices de Gand une somme de cent mille francs pour bâtir une hospice aux pauvres aveugles de la ville. Cet hospice sera bâti au local de la Biloque et portera mon nom qui sera inscrit au frontispiece. Je lègue une somme de six cents francs pour faire la copie de mon portrait et celui de ma femme pour être déposés au dit hospice'*²⁴.

In 1850 besloot de Gentse gemeenteraad een deel van de gronden van het voormalige Keizerlijk Entrepot of Stapelhuis aan de Coupure (gebouwd in 1779) in concessie te geven voor de bouw van dat *hospice aux pauvres aveugles de la ville*, het Blindengesticht. Dat 18de-eeuwse stapelhuis in dienst van de binnenscheepvaart was overbodig geworden door de ontwikkeling van de havenactiviteiten aan de toen nieuwe dokken bij de Dampoort, nu de 'Oude Dokken'.

Het nieuwe gebouw werd in 1852-55 opgetrokken naar ontwerp van Karel Van Huffel. Deze architect liet zich bijstaan door een Brusselse oogspecialist als adviseur voor de medische aspecten en door de Gentse schepen-archeoloog August Van Lokeren voor het uitzicht en de esthetische kant van de onderneming. Het fraaie, in een ommuurde tuin gelegen blindenhuis werd een uniek vroeg voorbeeld van baksteen neogotiek, een stroming in de architectuur die toen enkel in Engeland al populair was. De gevelarchitectuur van de 14de-eeuwse gebouwen van de nabijgelegen Bijlokeabdij diende als inspiratiebron. Men typeert dit als archeologische neogothiek, een term die meer slaat op het uitzicht en de versiering, getrouw aan een authentiek voorbeeld, dan op de gebruikte technieken²⁵.

Ongetwijfeld had Van Lokeren, de redder van de Sint-Baafsruïnes, een stevig aandeel daarin. Samen met de oude gebouwen van de Bijloke en de neogotische verwezenlijkingen van Adolf Pauli en Louis Clocquet vormt het op deze grote site een schitterende en moeilijk te overtreffen staalkaart van deze bouwstijlen toegepast op gebouwen van verbluffend hoge kwaliteit, van de vroegste originele (13de eeuw) tot de laatste neo (begin 20ste eeuw). Al deze gebouwen, Van Caneghem's Blindenhuis inbegrepen, kwamen er in functie van menselijk welzijn en gezondheid.

Wel en wee van de bewoners

Toen het huis in 1855 klaar was, werden aanvankelijk 15 blinden opgenomen. Pas 7 jaar later werd de maximum capaciteit van 30 personen bereikt. De broeders van Liefde namen de verzorging waar. Aan het einde van de 19de eeuw schonk Bernard Laurentius, hoofdingenieur van Bruggen en Wegen, nog

een aanzienlijke som (156.604 frank) aan het Blindenhuis.

In 1913, net voor de opening van de Wereldtentoonstelling in Gent, werden de blinden overgebracht naar het zogenaamde Lousbergsgesticht (Ferdinand Lousbergskaai nr. 89). Het aantal trachoomgevallen nam af en de ziekte verdween stilaan. De zusters van de Bijloke verzorgden in het oude Blindenhuis tot 1940 ongeneeslijk zieke oude mannen. Tijdens de oorlog was de Bijloke een 'Kriegslazaret' en kwam de dienst inwendige vrouwengeneeskunde in het Blindenhuis terecht. Van 1944 af tot 1965 was het gebouw voorbehouden aan TBC-patiënten. Daarna sloot het zijn deuren.

Sinds oktober 1980 is het gebouw als monument beschermd. Thans zijn er o.a. een architectenbureau en de uitgeverij Dupuis gevestigd. In de voormalige tuin werd een appartementscomplex gebouwd²⁶.

Het Gentse OCWM archief beschikt over vele interessante, niet zelden dramatische, maar ook grappige en ludieke documenten in verband met het wel en wee van de bewoners van het blindenhuis. Eén voorbeeldje ter illustratie:

Een vechtpartij in het Blindenhuis.

Gent, den 27december 1898.

Heer secretaris der commissie.

Ik neeme de eerbiedige vrijheid Uedele ter kennis te brengen van eenen vechtpartij in het Gesticht Van Caneghem op 26 december. Wegens het kerstfeest werd aan de kostgangers een bijkomende uitgang van 1 namiddag toegestaan. De inwoners Ferdinand C en Napoleon dV kwamen thuis in zwaar bedronken toestand zijnde wel binnen hun tijd. Seffens begonnen de moeilijkheden in het Gesticht. Zij maakten elkaar uit voor leegganger, dief en smeerlap en ergeren zaken die ik uit eerbied niet op papier kan zetten. Er werd geroepen en getierd en plots gaf FC aan NdV eene zware muilpeer. Daarmee begost eene zware vechtpartij. Er werden drie stoelen en één tafel gebroken. Drie van onze Broeders zijn tusschen gekomen. Broeder Bernardus heeft de vechters uiteen gejaagd met eenige zware slagen van den stovekoter. Ik heb beide vechters uitgangsverbod gegeven

Tot Uedele verdere orders.

In Bellem

Jacob Van Caneghem had een zeer sterke binding met de gemeente Bellem. Ook daar bekostigde hij een verzorgingshuis, het 'Hospice Van Caneghem'. Hij nam ook de kosten van het herstel en de uitbreiding van de kerk voor zijn rekening en zorgde voor heel wat tewerkstelling in de toen zeer arme streek,

via de ontginning en bebossing van heidegronden in de omgeving van de bekende Kranepoel, die hij liet uitdiepen.

Jacob ligt in Bellem samen met zijn familie begraven tegen de zuidelijke muur van de kerk. Het Van Caneghemfamiliegraf is een van de meest imposante grafmonumenten in het Meetjesland en draagt een tekst van Prudens Van Duyse: *‘Door het werk dat hij gedurig aan ontelbare arbeiders vijftig jaar lang wist te geven om de omliggende heiden en bosgronden vruchtbaar te maken, mag hij de verlichte weldoener van deze streek genoemd worden.’*

Dat alles kan in meer detail nagelezen worden en bekeken in het reeds geciteerde artikel van Defruyt en op de internetsites.

Mecenas op publiek terrein

We citeren opnieuw Fris: *Van Caeneghem was bevriend met al de bekende Gentenaars van zijnen tijd; steeds moedigde hij de groote nijverheden des lands en de kunsten aan.* Netwerker was hij zeker. In 1798 was Jacob een van de 51 Gentenaars die geld voorschoten om het Sint-Sebastiaantheater, voorloper van de huidige opera, aan te kopen²⁷. Hoewel Van Caneghem overtuigd orangist bleef, bekostigde hij in 1845 een door Pieter De Vigne-Quyo ontworpen kolossaal bronzen borstbeeld van Jakob Van Artevelde. Dit eerbetoon kaderde nochtans in een campagne voor het eren van ‘Belgische’ nationale helden, een must voor de pas gestichte jonge staat.

Het beeld werd met veel toeters en bellen ingehuldigd op 2 juli 1845. Lofdichten en hymnen werden vertolkt ter ere van zowel Jacob Van Artevelde als de gulle schenker die uitdrukkelijk bepaald had dat hij onbekend wenste te blijven²⁸. Slechts in 1847, na zijn dood, werd zijn naam bekend gemaakt. Wat Van Caneghem bewoog om zijn (voor)naamgenoot op die manier te eren, weten we niet. Was het een verholen poging om voluit publiek en politiek eerherstel te bekomen? Met succes allicht: lees maar even een stukje uit de ode die Prudens Van Duyse schreef *Aen den Burger die aen de stad Gent Arteveldes bronzen borstbeeld heeft geschonken*²⁹.

Eerst worden in dat waarlijk machtige dichtwerk de verdiensten van Jacob Van Artevelde in de verf gezet. Eer aan wie eer toekomt. Hij verlostte het land van een verschrikkelijk monster:

*Ziet gy die draek, die, bruischend toegevlogen,
Den gordel opgekropt van gift, een graf genaekt;
't Omkronkelt met bedwelmende oogen,
En daer den zwadderstroom op braekt.*

Van Artevelde grijpt in, verslaat die gruwel. *De feestzon schiet haer licht grootsch over 't land der Vlaemsche Leeuwen*. Maar helaas, de herinnering aan Jacob de drakendoder deemstert weg, tot zijn (van origine) Ledebergse naamgenoot vijf eeuwen later voor de proppen komt:

*Een vaderlander wenkt: van Artevelde
herleeft in 't sprekend brons voor Gent, voor 't vaderland:
Ziedaer de borst die toornig zwelde
Bij onser vaedren ramp en schand.*

Het borstbeeld deed heel wat stof opwaaien in Gent. Men had ervoor gekozen het kunstwerk tegenaan het Belfort te plaatsen (dé belangrijkste plaats in Gent!), maar het kwam daar op een publieke waterpomp terecht. De Gentenaars vonden dat misplaatst. Hiervan getuigen diverse spotliederen en hekel-dichten³⁰. De Arteveldebuste bleef er staan tot een kleine twintig jaar later het massieve standbeeld van Tjok, dit keer van kop tot teen voluit in brons, werd opgericht op de Vrijdagmarkt. De buste verhuisde toen naar het stadhuis, waar ze nu nog steeds te zien is.

En tot besluit; wie of wat was hij nu?

Jacob Van Caneghem was op zijn minst een markante figuur. Hoe was hij in staat om zo snel op te klimmen op de sociale ladder? Hoe kon hij op korte tijd een dergelijk fortuin vergaren? Was hij inderdaad een echte 'self-made' man, of stopte zijn schoonfamilie hem een startkapitaal toe?

Uit alles blijkt dat Van Caneghem van geen kleintje vervaard was en dat hij ook buiten de lijntjes durfde kleuren. Zijn smokkelaffaire(s) en zijn aankopen van zwart goed pleiten daar voor... om nog te zwijgen van zijn relatie en uiteindelijk huwelijk met een jong meisje, toen al moeder van zijn enig kind. Ook het feit dat hij, als fervent orangist, enkele dagen waarnemend gouverneur werd na het vertrek van de 'Hollanders', is een indicatie in die richting. Slechts weinigen zouden een dergelijke klus aanvaarden.

Jacob Van Caneghem was een van die 'nieuwe mannen' van wie tijdgenoten niet zonder verbazing opmerkten dat ze hun fortuin helemaal zelf verworven hadden. Dat vormde een totale breuk met de feodale orde, grotendeels gebaseerd (in theorie althans) op erfelijk grondbezit. Dat belette niet dat Jacob zich in die orde probeerde te voegen door het verwerven van gronden. Dergelijke, ongetwijfeld lucratieve aankopen (zeker van zwart goed) vormden een manifestatie, eerder dan dat ze aan de basis lagen van zijn fortuin. Grondbezit bleef statussymbool.

Maar ook als grootgrondbezitter was Van Caneghem in de eerste plaats ondernemer. Hij beperkte zich niet tot een parasitaire rol als louter inner van pachten. De gronden die hij verwierf in de streek van Bellem, Aalter, Ruiselede en Wingene waren overwegend arme: heide, 'woestine'. Hij liet ze ontginnen en in cultuur brengen en dat was iets wat door de plaatselijke bevolking duidelijk geapprecieerd werd. Het was immers geen evidente zaak en als onderneming verre van risicoloos.

Een bedreven diplomaat was hij zeker. Hiervan getuigen de functies die hij bekleedde, zijn connecties met de administratie van Willem Van Oranje en zijn schenking van het bronzen borstbeeld van Jacob van Artevelde aan de stad Gent.

En last, but not least: hij was een weldoener van formaat en hij zette zich daadwerkelijk in voor de minderbedeelden. Uiteindelijk was het dank zij die activiteit dat zijn nagedachtenis bewaard bleef in Bellem en in Gent. Misschien was het allemaal samen niet louter ingegeven door edelmoedigheid, maar was het minstens gedeeltelijk bedoeld om een niet al te zuiver geweten wit te wassen? Typerend is ook wel dat de man zijn naam wou ver-eeuwigd zien op de gevel van 'zijn' Blindenhuis en dat het legaat ook moest dienen om de hoger geciteerde portretten te laten schilderen.

Jacob werd op zijn wenken bediend. Meer nog, toen in 1863 een nieuwe straat getrokken werd op de gronden van het afgeschafte Sint-Jacobsgodshuis, eigendom van de Commissie van de Godshuizen, werd ze Jakob Van Caneghemstraat genoemd³¹. In het rapport van de zitting van 31 maart 1864 van de gemeenteraad leest men: *Le collège voulant perpétuer le souvenir de feu Jacques - Liévin Van Caneghem, qui a fondé l'hospice des aveugles*, besluit (de raad) dat de nieuwe straat ... portera le nom de Rue Van Caneghem (toen niet met 'ae' geschreven). In datzelfde jaar 1864 werden, naast onze Jacob, ook zijn verwant Jan Verspeyen samen met Hector Van Wittenberghe en Ferdinand Lousberghs als weldoeners van de godshuizen met een straatnaam vereerd³². Ze waren de eerste verdienstelijke Gentenaars die op die manier herdacht werden. Iemand als keizer Karel V, de enige die hen voorafging (straatnaam in 1840), rekenen we daar uiteraard niet bij.

Jacob Lieven Van Caneghem voldeed ten volle aan wat voorgeschreven werd door de toen in Gent invloedrijke universiteitsprofessor François Huet: 'Volgens de rede is eigendom slechts legitiem zo de eigenaar er nuttige resultaten uithaalt. Wie rijk is verwerft slechts enig recht op het overbodige wanneer de armlastige over het nodige beschikt. Wat men aalmoes noemt is in feite dikwijls een dwingende schuld'³³.

Luc Devriese en Katrien Molders
(wonende in de Jacob Van Caeneghemstraat)
Met dank aan André Verbeke en Adrien Brysse

NOTEN:

- ¹ Fris, V., *De historische persoonsnamen der straten van Gent*, Gent, s.d., p. 140-141.
- ² Devolder, C., De notabelen van het Eerste Keizerrijk (1804-1814). Het Scheldepartement. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 45, 1991, p. 197. Gebaseerd op een gelijknamige thesis, Ugent, academiejaar 1989-1990 (3 delen).
- ³ Defruyt, R., Jacob-Lieven van Caneghem. In: *Land van de Woestijne*, 1979, jg. 2 nr. 1, p. 20-31.
- ⁴ Het boek over de Coupure (Bonte, M. e.a., *De Coupure in Gent. Scheiding en verbinding*, Gent, 2009) bevat tegenstrijdige informatie over de weldoener. Op p. 148 lezen we bij het Blindenhuis 'Het gebouw is er gekomen dankzij een dotatie van een rijke industrieel wiens fabriek gevestigd was tussen de Bijlokevest en Coupure Links'. Maar p. 110, waar het gaat over dat fabrieksgebouw, destijds op de plek waar vandaag het home 'Toevlucht van Maria' is gevestigd (tussen de Bijlokevest en de Coupure), bevat correcte gegevens: 'In 1859 liet Van den Bossche de katoenspinnerij van zijn ouders op Coupure Links over aan de gebroeders Van Caneghem, die het bedrijf verder alleen zouden uitbaten. Zij waren echter geen familie maar enkel naamgenoot van Jacques Lievin Van Caneghem, stichter van de liefdadige instelling aan de Coupure die zijn naam draagt'.
- ⁵ Gemeenteraadsbesluit integraal overgenomen in de *Receuil des alignements et rues nouvelles 1860 1868. Ville de Gand*, p. 90.
- ⁶ De internetpagina's zijn meestal afkomstig uit het Aalterse en houden het bij de schrijfwijze Caneghem
- ⁷ Ledeberg staat vermeld als geboorteplaats op het grafmonument in Bellem. De persoonsgegevens zijn gebaseerd op Devolder, K., Gij die door 't volk gekozen zijt... De Gentse gemeenteraad en haar leden 1830-1914. Gent. *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 20, 1994. Pag. 409 410. Aangevuld met Defruyt, R., 1979 en Schrans, G., *Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIde eeuw*. Gent, 2009, 2de uitgave, p. 453. Kathleen Devolder geeft als geboorteplaats op: Gent (met vraagteken), terwijl Victor Fris Ledeberg specificeert. Dat laatste kan kloppen, want Jacob Lieven is terug te vinden in de doopregisters van de Sint-Pietersparochie waaronder Ledeberg toen nog ressorteerde. Hij was de zoon van Melchior Van Caneghem geboren in Gavere, die in Gent trouwde met Joanna Maria Herman. Hij werd op 30 januari 1764 geboren en dezelfde dag nog gedoopt 'sub conditione'. Dit betekent dat hij vermoedelijk al een nooddoop kreeg van de vroedvrouw: er was levensgevaar geweest.
- ⁸ *De Coupure in Gent*, 2009, p. 110 versus Defruyt, R., 1979, p. 21. Zijn afkomst als 'eenvoudige wever' in de notitie op E-move (anno 2012) bij het portret van Van Caneghem in de OCMW collectie. Dit wordt echter niet vermeld in de veel meer gedetailleerde tekst De Baets, R. *Historiek Hospice Van Caeneghem, het blindenhuis aan de Coupure* (OCMW archief).
- ⁹ Marie Josephine Verspeyen zou, volgens Wikipedia 2012, amper zeventien geweest zijn op de dag van haar huwelijk. Uit alles blijkt echter dat het huwelijk plaats vond enkele dagen voor haar twintigste verjaardag. Het Coupureboek geeft op p. 148 een foutief jaar van overlijden aan (1849 in plaats van 1847). Ook de voornaam van de echtgenote wordt af en toe foutief benoemd, vb. Marie Françoise Verspeyen volgens Wikipedia (2012).
- ¹⁰ Aan de linker zijde van de straat in het laatste huizencomplex (Drapstraat 43, 45, 47) naast het Hôtel de Flandre (Poel nr. 1). Cfr. Almanach du Département de l'Escaut, deel 7, p. 236

en Broget, G., Lams de Drabstraat. In *Ghendtsche Tydinghen*, 1983, jg. 22, p. 141. In de zgn. Atlas Napoléon (1807, Sectie F, RAG, kaarten nr. 2271-2273, raadpleegbaar in fotokopie in Stadsarchief) vinden we J.L. Van Caneghem, négociant, inderdaad terug als eigenaar op perceel 18 van het huizenblok 66 naast het toen pas gebouwde hotel. De gevelbreedte was 26 m. Later werden drie travéeën afgesplitst en voorzien van een extra verdieping (heden nr. 47). 'Bouwen door de eeuwen heen ...', deel Gent 4na, p. 82-83 dateert het huis in het tweede kwart van de 19de eeuw (nog tijdens het leven van Jacob) en geeft een uitgebreide beschrijving van de gevel. Een bouwaanvraag werd niet teruggevonden. Daarom is de toeschrijving van de bouw aan Van Caneghem slechts 'vermoedelijk'. Jacob was in 1795 eigenaar geworden van het huis dat enkele maanden eerder door zijn schoonvader Joseph Verspeyen verworven was van Louis van den Hecke, die het lange tijd verhuurde. Het huisgeldbedrag (woningtaks) van 70 pond behoorde tot de hoogste categorie (Stadsarchief Gent, 'Oude boeken van het huisgeld', reeks 153, wijk A, f. 21; Oostenrijks huisnummer O254).

- ¹¹ De vennootschap met Guillaume Verspeyen wordt ook aangegeven in Devolder, K., 1994, p. 409-410. Deze Verspeyen was de echtgenoot van een zuster van de vrouw (eveneens Verspeyen) van Jacob.
- ¹² Stadsarchief Gent, reeks L nr. 1A (½). De naam Verspeyen verscheen in de daarop volgende 13de categorie. Bij een tweede grote 'geforceerde lening' werd Jacques (van) Caneghem (marchand in de Drabstraat) op 800 pond getaxeerd, terwijl Joseph Verspeyen (marchand de bière in de Predikherenlei) slechts 100 pond aangerekend werd (Stadsarchief Gent, reeks L nr. ½).
- ¹³ Devolder, C., 1991, p. 198; Idem, 1989-90, p. 426.
- ¹⁴ *Almanach du Département de l'Escaut pour l'an 1811*, p. 233 en 240.
- ¹⁵ Stadsarchief Gent, Modern archief reeks K nr. 31. Zonder plaatsaanduiding van de onderneming. De fabriek wordt vermeld, maar niet gelokaliseerd in De Bleecker, M., Collignon, J., *Ledeberg*, 2012, p. 181. Vermoedelijk bij vergissing wordt een locatie in de Sint-Pietersnieuwstraat met 90 werknemers aangegeven in 1816 in Voortman, J., *Les débuts de l'industrie cotonnière*, Gent, 1940, p. 260.
- ¹⁶ Van Caneghem was niet de enige textielabrikant die een dergelijke locatie verkoos. Eveneens in de 'faubourg de Ledeberg', tussen twee Scheldearmen aan de Sint-Lievenspoort (wellicht nog binnen het stadstolgebied), lag het bedrijf Bauwens - Guinard. Het bedrijf Clemmen lag tussen de rechtgetrokken overblijfsels van de buiten- en de binnengracht van de stadsvesten aan de Nieuwe Wandeling. De gebroeders de Smet waren gevestigd buiten de Brugse Poort en Lieven Bauwens himself richtte een textielabriek op in de abdij van Drogen.
- ¹⁷ Lambert, J., Inbeslagname en verkoop van de nationale goederen. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 14, 1960, p. 206 en 118; Idem, De verkoop van nationale goederen in de provincie Oost-Vlaanderen onder het Hollands Bewind (1820-1821), Ibidem, deel 20, 1966, p. 206. Deze bron geeft in de Franse Tijd als initialen L. en J. L. Na Clemmen en Speelman was Van Caneghem toen onder de nijveraars de derde belangrijkste opkoper. Voor de Hollandse Tijd, toen hij na Speelman de tweede belangrijkste opkoper tout court was, wordt Jacques Louis aangegeven, maar er kan geen twijfel over bestaan dat het hier telkens over Jacob Lieven gaat. In 1834, toen hij als rentenier opgetekend werd, bezat Van Caneghem nog steeds gronden uit dergelijke aankopen in Drogen, Gent, Melle, Melsen, Oostakker, Zevergem en Zwijnaarde, maar niet in de streek van Aalter.
- ¹⁸ Defruyt, R., 1979, p. 23.
- ¹⁹ Claeys, P., *Mémorial de la Ville de Gand*, 1792-1830, Gent, 1902, p. 146; Devolder, C.,

- 1991, p. 426.
- ²⁰ *Calendrier Universel du Département de l'Escaut et Almanach des Autorités Constituées* (An XIII), p. 114.
- ²¹ Balthazar, H., *Structuren en mutaties bij het politiek personeel. Een studie van het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de Hedendaagse Tijd (1780-1848)*, doctoraatsverhandeling, Ugent, 1970, deel 3, p. 373.
- ²² Devolder, K., 1994., p. 410. Van Caneghem's naam fungeerde op de lijst van 18 leden van de Kamer van Koophandel die in 1830 een petitie stuurden naar koning Willem om te protesteren tegen de scheiding (Claeys, P., 1902, p. 533).
- ²³ Destanberg, D., *Gent sedert 1831*, Gent, 1903, p. 125.
- ²⁴ Beide portretten zijn nog steeds in het bezit van het OCMW en te bezichtigen via MOVE.
- ²⁵ Rambaut, A., Van Caneghemgesticht (1855-1913). In: *Acht eeuwen Gentse ziekenhuizen*. Gent, 1993, p. 122-123. Volgens Laporte en Snauwaert was ook stadsarchitect Van Hoecke bij de bouw betrokken (Laporte, D., Snauwaert, L., *Gids voor architectuur in Gent*, Tielt, 2003, p. 77-78). Van Charles Van Huffel zijn ons geen andere gebouwen bekend.
- ²⁶ De blindheid van de oude Jacob staat zonder bronvermelding aangegeven in De Baets, R. *Historiek Hospice Van Caneghem, het blindenhuis aan de Coupure* (OCMW archief).
- ²⁷ *Almanach du Département de l'Escaut*, deel 4, p. 321. Het theater werd verkocht als 'nationaal goed' en opgekocht door citoyen Piers (de Welle), in feite een vennootschap van 51 personen (Decavele, J., Doucet, B., red., *De opera van Gent*, Tielt, 1993, p. 24). Van Caneghem was een van de tien de facto eigenaars die levenslang gratis de spektakels mochten bijwonen (Claeys, P., 1902, p. 403).
- ²⁸ Cornelissen, N., *Discours prononcé à la salle du trône de l'hôtel de ville de Gand le 2 juillet 1845, jour de l'inauguration solennelle du buste colossal en bronze de Jacques van Artevelde/Avec discours de C. de Kerchove*, Gent, 1845, pp. 23.
- ²⁹ Prudens Van Duyse, Ode aen den burger die aen de stad Gent Arteveldes bronzen borstbeeld heeft geschonken. In: *Annales de la Société royale des beaux arts et de littérature de Gand*, Gent, 1846 1847, jg. 2, p. 146-148.
- ³⁰ Vermeulen, J., De groei en de bloei van de Artevelde figuur in de Vlaamsche volksziel. In: *Oostvlaamsche Zanten*, Gent, 1938, jg. 13 nr. 4 5, p. 119 123; Devriese, L., Van Gentse openbare waterputten en watertrappen. Deel 2. In: *De Heraut*, Gent, 2011, jg. 46 nr. 4, p. 10-18.
- ³¹ Meersseman, S., Het 'Sente Jacopshuus up Nieuwland' te Gent. Godshuis of politieke instelling (ca. 1257 - 1540). In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*. Deel 45, Gent, 1991. p. 5 32; *Receuil des alignements et rues nouvelles 1860 1868. Ville de Gand*, p. 90.
- ³² Van Caneghem was via zijn vrouw verwant met Jan Verspeyen, die in 1837 zijn hele vermogen legateerde aan de Burgerlijke Godshuizen. De wettelijke erfgenamen, waaronder Van Caneghem, tekenden hiertegen vruchteloos beroep aan (OCMW archief, BG 35 legaten nr. 22). De vier in de tekst vermelde weldoeners van de burgerlijke godshuizen staan kort beschreven in Fris, V., *De historische persoonsnamen...*
- ³³ Vertaling van het origineel in Schrans, G., *Zelfdenkers in profiel*, Gent, 2012, p. 106.